

קובץ
הערות וביאורים

בלקו"ש, בנגלה ובחסידות

חג הפסח
גליון כח(רעט)

יוצא לאור ע"י

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

417 טראַי עוועניו • ברוקלין, ניו יאָרק

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים וחמש לבריאה

ת ו כ ו ה ע נ י נ י ם

ה ג ש " פ

הערה בהגש"פ ג

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

ממשה עד משה לא קם כמשה ג
תענית בכורות בע"פ שחל בשבת (גליון) ד

ר מ ב " ם

הערות על ספר "ציונים להרמב"ם" ו

ח ס י ד ו ת

קרבן פסח - "ארבעה ימי ביקור" ח

ש י ח ו ת

המלך מסתפר בכל יום ט
יום ל"ג ניסן יא
גמילות חסדים לעניים ולעשירים יב
מדוע כותב הרמב"ם הל' ממרים. ואסורי רבנן אם לרמב"ם -
יש בהם איסור כללי דלא תסור טו

ה ג ש פ

א. בהגדה של פסח לכ"ק אדמו"ר שליט"א (דף כד) בפיסקא מתחיל כמש"נ וירא "כמה מפרשים הקשו שאין מפסוק זה שום ראיה, ורצו באופנים ורמזים שונים - ולכאורה כוונת הדורש מובנת בפשטות, כי הראי' כמש"נ מתייחסות לתיבות וירא, ולא לדרשת זו פרישות דרך ארץ שהיא אינה באה אלא במאמר המוסגר וכאילו אמר ... אלא דרך אגב מפרש מהו ענינו. ועד"ז לקמן כמ"ש ... שאין הראי' על פירוש התיבות ... אלא על הענין (ועי"ז סרו תמיהות המפרשים שם) וכו', עיין שם.

ולכאורה קשה עי"ז דלמה צריך פסוק לזה הרי זה פסוק בעצמו (ה"וירא את ענינו וגו') א"כ למה צריך עוד פסוק לזה לומר שהיה "וירא" במצרים.

ואם רצה לומר שרצה להביא ראי' שזה באמת היה במצרים הרי שם בדברים לעיל מן הפסוק הזה (דברים כו, ה) כתב בפירוש וירד מצרימה ובפסוק ו' כתב וירעו אותנו המצרים שמזה רואים שזה גם במצרים הי' הוירא א"כ למה צריך פסוק לזה. (ואם אומרים שהפסוק הולך על הענין שמביא לפרש הרי זה טוב וכשאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א לקמן בפיסקא כמש"נ כל הבן - ראי' על הענין (ולא על הפי') שגזרו על הבנים, אע"פ שאין ראי' שעמלנו אלו הבנים אלא שהי' ענין של גזירה על בנים במצרים ומפני כן הביא הפסוק אבל על הפסוק עצמו למה צריך קרא?).

ישראל אליהו באקמאן
- תלמיד במתיבתא -

ז ק נ ט י ש י ח ו ת

ב. בלקו"ש כ-כד טבת ש.ז. ס"ב מביא שם וז"ל: "וכפתגם הידוע וועגן דעם רמב"ם "ממשה עד משה לא קם כמשה". ובהע' 27 מביא ראה שם הגדולים להחיד"א ערך ר' משה גאון ובכ"מ. עכ"ל שם. לשון החיד"א שם "מצאתי כתוב בס' כי לא הי' שום תנא או אמורא שנקרא משה, הוא פלא וסוד והיינו דאמרי אנשי על הרמב"ם ממשה עד משה (לא קם כמשה) שלא הי' תנא או אמורא שנקרא משה".

ובהשמטה להערה הנ"ל בסוף ליקוט בא כתוב: נוסח הנ"ל (הערה 1) מ"מצבה הראשונה" שעל קבר הרמב"ם: פתגם חכמי דורו עליו ממשה עד משה לא קם כמשה, עכ"ל. ובהתועדות די"א ניסן ש.ז. דובר שכך הי' הנוסח במצבה והרבה חכמים ראו את זה ולא מיחו וצריך כיאור מי הי' הראשון (שלקח על עצמו אחריות) שאמר זה.

ולתעיר מספר המורה לדורות להרמב"ם (מאת מאיר אוריין)

עמ' 102 "על מצבה הראשונה שעל קברו היו חרותות שלש מלים הפשוטות והגדולות: פה טמון הרמב"ם - מבחר המין האנושי". ע"כ. משמע דלא ה' שם הלשון ממש עד משה לא קם כמשה. ובנוגע מי לקח על עצמו אחריות לדמותו וכו', להעיר מספר הנ"ל עמ' 91 שמביא מה שאמר ר' יוסף אבן כספי מחכמי ספרד שאמר: על ספר (המורה): מימי תורת אלוקים לא חזר כמוהו, עכ"ל.

שאל שמעון דויטש
- תלמיד בישיבה -

ג. בגליון העבר (כז (רעח)) כתבתי להעיר על מש"כ בלקו"ש חלק טו"ב בהשיחה של ער"פ (עמ' 67) דכ"ק אד"ש חקר בער"פ שחל בשבת דמתענים ביום חמישי איך הדין בשכח ואכל האם צריך להתענות ביום שישי, ותלה זה בהחקירה אם יום ה' הוא תשלומין לער"פ או דלמא אחרי שקבעוהו ליום תענית ה"ה עצם יום התענית, וכתב שם דאם הוא כצד הב' אז אם שכח אי"צ להתענות ביום שישי כי כבר עבר התענית, ומוסיף בהערה 9 טעם למה אי"צ להתענות ביום שישי וזל"ה"ק: מכיון שי"א (שו"ע סת"ע שם) דבקביעות זו אין מתענים כלל אי"צ להשלים אחר זמנו עכ"ל, והקשינו למה צריכים לזה, הא פשוט למה אי"צ להתענות ביום השישי כמבואר בשו"ע סי' תקס"ח סעי' א' דכל תענית הקבוע יומו אם שכח ואכל משלים היום ואי"צ להתענות יום אחר, ולפי"ז מ"ש כאן, זהו תוכן הקושי. ושם יותר מבואר עיי"ש.

ולכאורה היה מקום לחלק בין היכא דנקבע יום התענית על ידי דיבורו שנדר להתענות ביום זה או כיו"ב, דאז אי"צ להתענות ביום אחר כי היום בעצמו אינו יום תענית ולא קבל קבלוהו כל ישראל וכו' ע"כ די במה שצריך להתענות ביום זה ואין לדבריו כ"כ כח לפעול שאם שכח וכו' ולא התענה שיהי' חייב להתענות - במקום זה - יום אחר, אבל היכא דהוי יום תענית שחכמים קבעוהו אז אפשר שאני ואם משום איזה סיבה לא התענה צריך להתענות ביום אחר ע"ד מה שמצינו בכמה דברים ודינים חילוק בין אם קבלוהו כל ישראל או רק יחידים וכו' (ע"ד בנוגע לתענית בה"ב (עי' בטור סי' תכ"ט ובשו"ע סי' תצ"ב וכן בשו"ע אדה"ז שם) דיש מתענים ויש שלא מתענים ע"כ סובר הראב"ד (הובא ברא"ש במס' תענית פ"א סי' ב') דאינו אומר הש"ץ ענינו בין גואל לרופא וכן דאין קורין בתורה פ' ויחל אבל חולק עליו הרא"ש ועוד (שם) וביאר הט"ז (סי' תקס"ו סק"ג) דתענית בה"ב כבר קבעוהו כל ישראל ברוב הארצות ועוד יותר כתב הב"י (שם) דבאשכנז דעשאהו קבע שם גם הראב"ד יודה עיי"ש ואכ"מ. וכהנה רבות דיש חילוק אם זה רק חלק מכלל ישראל או כולם קבלוהו ועד"ז יש לחלק בנדו"ד, אלא בסברא אחרת וכמ"ש.

אבל זה אינו, כי בשו"ע (בס"י תקס"ח ס"א) כתוב בפירוש "או שהי' ת"צ", הרי דאין חילוק בין זל"ז ובכל אופן אי"צ להתענות ביום אחר, וכן פסק בפירוש במגן אברהם (שם ס"ק ד') וז"ל: אבל בתענית הקבוע כגון י"ז בתמוז שאסור לאכול אי"צ להתענות יום אחר ע"ש. וכמ"ש.

אלא דלכאורה יש לתרץ בפשטות מאד והיינו דהרמ"א (שם) מחמיר בנוגע להך דינא וז"ל: ויש מחמירין דאפילו בנדר להתענות יום זה דחייב להשלים מ"מ מחמירין להתענות יום אחר ע"כ וזהו דעת התרומת הדשן (בס"י קנ"ו), הרי דהרמ"א סובר דאף היכא דהוי תענית קבוע על יום זה דוקא דסובר המחבר דאי"צ להתענות למחר אף אם אכל ביום הקבוע להתענות, וע"ז מחמיר ומצריך להתענות גם יום אחר, ועפ"ז מובן היטב למה הוסיף כ"ק אד"ש בהערה הנ"ל, דאף לפי שיטת הרמ"א דבתענית קבוע ג"כ אם שכח ואכל צריך להתענות ביום אחר מ"מ כאן שאני, כיון שי"א וכו' ע"כ אין לתחמיר. (ואדרבה הקושיא היא להיפך איך כתבתי בגליון הקודם להקשות מדברי המחבר אשר מיד ע"ז יש הגהת הרמ"א דאנו יוצאים ביד רמ"א ואין קושיא מלכתחילה).

אבל באמת זה אינו, דהרמ"א לא כתב דינו על כל התעניות, אלא באופן דאמר אתענה ביום זה (לפי המגן אברהם ס"ק ד'), או באופן שאמר הריני בתענית למחר (לפי הבית מאיר שם), אבל בשארי תענית צבור וכיו"ב גם הרמ"א לא כתב בזה שאם שכח ואכל ביום התענית צריך להתענות ביום אחר (אם לא משום כפרה), וכדמבאר במגן אברהם (שם) אחרי שמביא דברי הרמ"א ומבאר טעמו וכו' מוסיף: אבל בתענית הקבוע כגון י"ז בתמוז שאסור לאכול אי"צ להתענות יום אחר ע"ש הרי כתב זה אפי' לפי הרמ"א וכמ"ש. והדרא קושיא לדוכתי'.

ובפרט דכ"ז קשה לפי מש"כ כמה וכמה להקל בתענית בכורות לגבי שארי הצומות א"כ בודאי אין מקום לומר שמלבד שצריך להשלים יום זה (לפי שו"ת ארץ צבי (ס"י ע"ט) אין מקום להשלים יום זה כי כבר איבד התענית ותו"ד הוא דבכל תענית יש בו ב' דברים א' החיוב והמצוה להתענות, ב' שאסור לאכול, ומבאר דאם שכח ואכל אז המצוה להתענות הוי עוות שלא יכול לתקן, כי בפועל לא צם ולמה ימשיך להתענות אלא דהיות דיש איסור לאכול ע"כ אסור לאכול בזמן שנזכר, והיינו דבכל תענית יש חיוב ושלילה, משא"כ בתענית בכורות יש רק החיוב להתענות וע"כ אם שכח אין צריך להתענות כי כבר איבד ועיי"ש טעמו וראיותיו וכו' ואכ"מ) צריך גם כן להתענות ביום אחר וידוע השקו"ט בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) אי הא דרבי התענה בער"פ אי משום שהי' בכור או משום דאיסטניס הוה ואם הי' אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא

לתיאבון ע"ש והגר"א (בסי' ת"ע) כתב דלא אפשרא בירושלמי שם, ולא משמע כדבריו בריטב"א בפסחים (דף נ, א) דנראה מהירושלמי דהתענה משום בכור ע"ש (ובבבבא לספק הירושלמי הקשה הגר"א (שם) דהיו יכולים לפשוט משנה שחל ער"פ בשבת וכבר הקדימו בזה בשו"ת תרומת הדשן (סי' קכ"ו) ושו"ת מהרי"ל (סי' קנ"ח) ושו"ת הריב"ד (סי' ב') ועוד) אלא דבמס' סופרים (פר' כ"א, ג) כתוב דמתענין הבכורים בער"פ, אבל הרי כתב האגור (בסי' תרע"א) דאינו אלא מנהג וכו' ע"ש, וכן בסידור יעב"ץ כתב דהיות שכל עיקרו אינו אלא ספק ע"ש ספיקו להקל ועי' גם בלשון אדה"ז (בריש סי' ת"ע) נוהגין הבכורות להתענות וכו', ועי' גם ברא"ש פ' ע"פ (אות י"ט) ובמרדכי (ס"פ הנ"ל), וכן ידוע שיטת ר' יחיאל (הובא בב"י ובפר"ח) להתיר לאכול מיני תרגימא וכן התיר הישועות יעקב (שם ס"ק א') לבכור חלוש לאכול מיני תרגימא על סמך התניא רבתי ע"ש, וכן הכריח בשו"ת חוט השני (סי' כ"ה) דרבי אכיל מיני תרגימא דאם לא אכל שום דבר ע"כ משום בכור ולא משום שהוא איסטניס דהי' יכול לאכול אז עכ"פ קצת ממני תרגימא ומהו ספק הירושלמי ע"ש ועי' גם בפסחים (דף ק"ח, א) בתוד"ה רב ששת וכו' ודו"ק, וכן בספר מקראי קדש (להרצ"פ פרנק) פסח ח"ב (עמ' פ"ג) כתב להקל שם משום דהוא רק מנהג ע"ש, וכן בשו"ת זכר שמחה (סי' נ"ב) כתב שאם האב שכח מלהתענות עבור בנו הבכור אי"צ להתענות יום אחר אפי' משום כפרה דתענית זה קל הוא וע"ש ועוד בכ"מ.

ולפי"ז בודאי צריך ביאור ובירור למה אם שכח ולא התענה ביום חמישי שיתענה ביום אחר הא פשוט בין לפי המחבר ובין לפי הרמ"א שאי"צ להתענות ביום אחר, והיות דכ"ק אדמו"ר שליט"א מוסיף בהערה טעם שאי"צ להתענות ביום שישי משום די"א דבאופן דהוי נדחה אי"צ בכלל להתענות ע"כ אין להחמיר להתענות יום אחר ע"ש, משמע דבלא הסברה זו הי' צריכים להתענות ביום שישי, וצ"ל לכאורה הטעם.

והמשך יבוא בעזה"י.

יוסף יצחק בעלינאוו
- תות"ל 770 -

ר מ ב ם

ד. בקשר לספר "ציונים להרמב"ם" שי"ל בי"א ניוסן ע"י חברי הכולל - הערות כלליות: ספר פיה"מ להרמב"ם כמעט ולא ציינו אליו (חוץ משמונה פרקים, פיה"מ על אבות והקדמה לפ' חלק) ובפרט שכמה ציונים לפיה"מ נדפסו בספר מ"מ להרמב"ם ובמילואים לספר זה.

בכלל לא צויין כאן כ"א לג' ספרים המו"נ וסהמ"צ ותשובות הרמב"ם (על טיב הציון לפיה"מ כבר עמדנו לעיל. והאגרות צויינו לעתים רחוקות מאד)

וישנם עוד ספרים של הרמב"ם "שמות" "פרקי משה" (על רפואה כו"כ ספרים) "חדושי הרמב"ם לתלמוד" ועוד ועוד (לציון הביבלוגרפי בפרטיות בסוף ספרו של הרב י.ל. מימון "הרמב"ם חייו ופעולתו")

כמו"כ מהתשובות (שצוינו בד"כ עפ"י מהדו' בלוי ירו' תשי"ח-כא.) הנה אחרי שנדפס ספר "תשובות הרמב"ם (מהדו' הנ"ל) נתפרסמו עוד תשובות מהרמב"ם. בקבצים כמו "ליני" "תרכיץ" וכיו"ב (ביבליוגרפי מפורטת בספרו של הרמ"מ כשר ז"ל שרי האלף ובנועם כרך כג וכרך כד) ומשום מה לא צויין אליהם.

הל' דעות פ"ד ה"א צויין למו"נ ח"ג פכ"ד: צ"ל פכ"ז.

הל' דעות פ"א בה"ד: צויין "ומי שהוא מדקדק כו' שמונה פרקים פ"ד" והוא בה"ה (ולא בה"ד).

שם פ"ג ה"ג: צויין על "דעתו מיושבת ביני" צ"ל "דעתו מיושבת בינו".

אגב אין עקביות בציון להקדמה לפרק חלק לפעמים צויין "סנהדרין הקדמה לפרק חלק" הל' תשובה פ"י לפעמים צויין "סנהדרין פ"י הקדמה לפרק חלק" שם פ"ג ה"ח ולפעמים רק "הקדמה לפרק חלק" שם פ"ט.

בהל' שבת פ"א הל' ו-ז צויין לתשובה (נדפסה בספר היובל לב.מ. לוינ) וכך צויין שם פרק ו' הל' כב. ושם פ"ח ה"ב והט"ז. ולהעיר שתשובה זו נדפס בתשובת הרמב"ם מהדורת בלוי (שציון סתם לתשו' הרמב"ם היא למהדורה זו) כרך ג' סי' תס"ד ע' 143 ואילך.

הל' שבת פ"כ ה"ז: "ואפילו מציאה וכו'" יש להוסיף תשובות סי' תס"ד (נדפס גם בס' היובל לב.מ. לוינ ע' לט) והנה בתשובה הנ"ל (כרך ג' ע' 145) כתוב "וכן ראיתי הערה שני' על ומאמר "במה דברים אמורים בכיסו אבל במציאה לא יתן לנכרי אלא מולוכה פחות פחות מד"א" ... "עכ"ל. וציון המהדיר להל' שבת פ"כ ה"ז. ובאמת בפ"כ לא נמצא לשון זה כ"א בפ"ו הל' כ"ב. אמנם באמת בהמשך התשובה (שם ע' 146) כתוב "וכאשר ראיתי במה שכתב "בד"א וכו'" והנוסח הזה אינו בנוסחתי המקורית ראיתי אצלי נוסח ההל' כמו שהיא אצלי כדלקמן: "אלא נותנו לאיזה מהן שירצה לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מד"א אבל קודם שתבוא לידו אם יכול להחשיך עלי' מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א" (ועיני"ש בהערות המהדיר הערות

28 ו29). וזהו באמת לשון הרמב"ם בפ"כ הל' ז' משמע שגם הרמב"ם סבר שהשגת ר' שמואל בן עלי הי' על פ"כ ולא על פ"ו וצ"ע.

(וגם בחשובות ס"ש במענה על מה ששאלו ממנו חכמי לובלי בפ"כ ה"ז כתב ג"כ "גם ראשי הישיבות שבבבל תפסו על פיסקא זו" - ועיג"כ באחרונים שכתבו שמה שכתב הרמב"ם כאן בחשובות ס"ש שמקור ההלכה הוא מסברא אינו כן ומקור ההל' הוא מגמ' ע"ז דף ע', א. "המוצא כ"ס בשבת מוליכות פחות פחות מד"א" אבל עיין בדקדוקי סופרים על אתר ובשו"ע אדה"ז סרס"ו קונטרס אחרון ס"ק ו' ואין כאן מקומו)

הל' יבום וחליצה פ"ו ה"ד: צויין תשובות ס"י שמ"ו (פאה"ד ס"י קמ"ו) צ"ל "פאה"ד ס"י קמ"ט".

הל' ערכין וחרמין פ"ח ה"י: צויין "תשובות ס"י שטו (פאה"ד ס"י פ"ט) וצריך להיות "פאה"ד ס"י כט".

הל' כלאים פ"א הל' ז': צויין לתשובת ס"י קכב, ל. צריך להיות קכב. קל.

הל' תרומות פ"א הל"א: צויין תשובות ס"י ריג. שלו. שלז. (פאה"ד ס"י טז. פט. קלג.) ותיבת "טז." מיותר.

הל' תמורה פ"ד הל"ג: "אא"פ צריך להיות "אע"פ".

הל' טומאת מת: יש להוסיף פ"ט ה"ב "דבר ידוע וכו'" תשובות כרך ג' ע' 175 ע"ש ע' 171.

הל' נזקי ממון: יש להוסיף פ"א ה"ח 'פטור מפי שיש לה וכו'" מו"נ חלק ג' פ"מ.

הל' טוען ונטען פ"ח ה"ט-ל (ועיין בהתוועדות ז' אדר ש.ז.) תשובות ס"י תכ"ט.

יוסף יצחק קעללער
- תלמיד בישיבה -

ח ס י ד ו ת

ה. בנוגע ל"ארבעה ימי ביקור" בנוגע לקרבן פסח (ועד"ז בשאר תמידים) יש מחלוקת בראשונים מתי הם הארבעה ימים אם כולל יום השחיטה או לא, ר"ל בענייננו בקרבן פסח שהי' ביציאת מצרים אם הארבעה ימי ביקור היה בימים י"א י"ב י"ג, או בי"א י"ב י"ג י"ד, וכיון דמקצת היום ככולו לכן גם מונים יום י"ד, (וראה ברש"י ד"ה ארבעה ימים בערכין

י"ג, ב' ב' השיטות בזה, ומשמעות הרמב"ם בהל' תמידין
ומוספין פ"א ה"ט כאופן הראשון, וראה בפרטיות יותר
באנציקלופדיא תלמודית ערך ביקור מומין)

ולהעיר מהמבואר ע"פ חסידות (ד"ה בעשור לחודש תשמ"ב
ובתמצוין שם) בענין ד' ימי ביקור. ששלושה ימים מברכים
קליפת נוגה מהג' קליפות הטמאות ויום הד' מעלים קליפת נוגה
לקדושה לכן דווקא ביום הד' אפשר להיות שחיסט הפסח (אחר
חצות) שאז אפשר לעלות קליפת נוגה.

מכל זה מובן שהד' ימי ביקור ע"פ המבואר בחסידות
הוא כמו אופן הב' שד' ימי ביקור כולל יום השחיטה.

שלמה הכהן טוויל

- תות"ל 770 -

ש ל ח ו ת

בהמדובר בהתוועדות דש"פ צו שבת הגדול בענין דמלך
מסתפר בכל יום, וגם אסור לראותו כשהוא מסתפר א"כ צ"ע
כיצד המלך מסתפר, ראה בארוכה בהנחות בלה"ק ס"ל - ל"ג.

יש להעיר (בקיצור ובלי עיון מצד קוצר הזמן) ממ"ש
בשו"ת אור זרוע ומהר"ם בר ברוך (נדפס בקובץ סיני תש"ט)
והמפשיט את המלך והרוחצו והסכו מותר: "דמבואר בדבריו
דכיון דזהו לצורך המלך מותר, (ובהערות שם כתב דדיון זה
לא מצינו אצל המלך שיכול למחול על כבודו אלא לגבי כהן
גדול, כמ"ש הרמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ג דאם רצה כה"ג
שירחצו אחרים עימו הרשות בידו, והלח"מ כתב דזהו רק בכהן
גדול דיכול למחול על כבודו ולא במלך והוא חידוש דין של
רבינו עיי"ש. ולא הבנתי כלל מ"ש, דהא דכתב הרמב"ם לגבי
כה"ג דאם רצה שירחצו אחרים עימו הרשות בידו, שם לא
איירי באופן שהוא לצורך הכ"ג אלא סתם, לכן דיון זה הוא
רק לגבי כה"ג אבל בניד"ד דזהו לצורך המלך ל"ל דלכו"ע
הדין כן הוא, ועי' גם בס' באר הגולה פכ"ג ובהערות שם
עמ' קס"ה).

עוד יש להעיר דרש"י בתענית יז, א כתב דמלך מסתפר בכל
יום הוא מצוה עיי"ש, אבל בחידושי הר"ן סנהדרין כב, ב,
ד"ה אי כתב דאין זה מצוה של תורה אלא דרך כבוד בעלמא
עיי"ש (דממ"ש דרך כבוד בעלמא משמע דאין זה אפ"י מצוה
דרבנן), דאולי אפשר לתלות גם בנוגע להימים האסורים
בתספורת מדברי סופרים כו' דלדעת הר"ן אסור בימים
אלו. ועי' גם בס' שירי כנסת הגדולה או"ח סי' ר"ס שמביא

דיש דסב"ל דטוב יותר להסתפר ביום ה' מלהסתפר בערב שבת משום דאז גורם גדול שער בשבת, ועי"ז הקשה מהא דמלך דמסתפר בכל יום ובודאי הוא אפי' ביום ו' עיי"ש, משמע מדבריו דסב"ל דבימים אלו שיש איסור להסתפר אפי' מדברי סופרים, גם אז המלך אסור, דאל"כ איזה ראי' יש ממלך. עוד יש להעיר דאי נימא דצריך להסתפר בכל יום משום מצוה (וכמ"ש רש"י הנ"ל) א"כ אולי אפשר לומר בזה עפ"י הגמ' סוטה מא, א. דאגריפס המלך קרא פרשת הקהל מעומד ושבתות חכמים, והקשו הלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ותירצו דמצוה שאני ועי' ברמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ג דפסק כן, וכתב דאם קרא מעומד ה"ז משובח, והלא יסוד הר דינא דאין רואים אותו כשהוא מסתפר הוא משום כבוד המלך, וכדאייתא בהדיא ברמב"ם בה"ה דאפי' אם רצה אין שומעין לו דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולפי"ז אפשר לומר דכיון דצריך אחר שיתפרו משום מצוה במילא יכול מן הדין למחול על כבודו וכבודו מחול.

ואין להקשות דהלא בחליצה שחיא גם מצוה פסק הרמב"ם דאינו יכול למחול על כבודו, הרי דסב"ל להרמב"ם דאפי' במקום מצוה אין כבודו מחול, דיש לתרץ בזה כמ"ש הר"ן בחידושו בסנהדרין יט, ב. (דגם הוא הקשה כנ"ל דבסנהדרין שם מבואר דלדעת רבנן אפי' אם רוצה אינו יכול לחלוץ ולא סב"ל דמצוה שאני ובסוטה מא, א, משמע דלכו"ע אמרינן מצוה שאני) ותירץ דשאני חליצה דהוה בזיון גדול אם תרוק בפניו, ובכה"ג סב"ל לרבנן דאפי' במקום מצוה אינו יכול למחול על כבודו, ואח"כ תירץ באופ"א בשם ר' דוד ז"ל שלא אמרו שמלך שמחל על כבודו שאין כבודו לענין מצוה אלא שאין אחרים רשאים לנהוג בו זילותא אפי' לאחר שמחל, כענין חליצה, שלא נתנו רשות לנשים להתנהג בו בבזיון, אבל כשקבל המלך על עצמו בעמידה אין אחרים נוהגים בו בזיון של כלום, יעו"ש.

ולפי"ז אפשר לומר (לפי תירוץ הא' של הר"ן) דלראותו כשהוא מסתפר אין זה בזיון גדול כמו בחליצה, וראה בס' נפש חי' להגר"ר מרגליות או"ח סי' קכ"ח סעיף מ"ה שהגדיר כן לענין כהן גדול דאפי' רבי דפליג דכהן גדול אינו יכול למחול על כבודו זהו רק בענין שבשאר בני אדם ה"ז בזיון, דאז אין כבודו מחול, אבל לרוחץ א"ע עם שאר אנשים דאין בזה בזיון, שהרי שאר כל בני אדם רוחץ עם אנשים, אלא דיותרת הכבוד לכה"ג הוא שלא ירוחץ בין אנשים בזה שפיר סב"ל דכבודו מחול, ותירץ שם עפ"י קושיא הנ"ל לענין מלך, דחליצה שהוא בזיון לכל אדם שתירוק בפניו במעמד זקני העיר, שפיר סב"ל דאין כבודו מחול, משא"כ הך דחקל דאי"ז בזיון לכאנ"א אלא דיותרת הכבוד למלך שישב, בזה אמרינן דכבודו מחול, עיי"ש בארוכה, ולפי"ז י"ל ג"כ כנ"ל לענין להסתפר, דאי"ז בזיון

לכאור"א, בזה שפיר אמרינן דמשום מצוה כבודו מחול.

ועד"ז לפי תירוץ הר' דוד י"ל ג"כ דרק בחליצה שהאשה מבזה אותו אסור, אבל כאן אין הפי' דהכזיון הוא מה שמספרין אותו, אלא דאין רואין אותו כשהוא מסתפר, דראיית מלך כשהוא מסתפר אי"ז ענין של כבוד, ולכן שייך בזה למחול על כבודו משום המצוה.

ועי' בלקו"ש חי"ט ע' 36 הערה 49 דמשמע דבמקום מצוה אין זה היפך כלל כבודו של מלך, (ועי' בהערות גליון ס' ס"א בארוכה).

ועי' ערוך לנר סנהדרין יט, ב. שתירץ קושיית הר"ן דחליצה אינו מצוה המוטל על המלך אלא שהיבמה לא תנשא לשוק בלי יבום או חליצה, לכן אין כבודו מחול, אבל במצוה המוטל על המלך שפיר סב"ל לכו"ע דכבודו מחול יעו"ש, ולפי"ז אפ"ל ג"כ דזהו חיוב של המלך שיהי' מלך ביפיו תחזינה עיניך, וראה קובץ שיעורים כתובות אות מ"ז.

ואכתי יש לדון דאין המצוה במה שמסתפר אלא בהתוצאה במה שיהי' אח"כ מלך ביפיו וכו', אבל לאידך גיסא אפ"ל דאין לחלק בזה.

ואם כנים הדברים לכאורה יש מקום לדון לענין מלוכת משה דאפשר לומר דמשה הי' יכול למחול על כבודו אפי' שלא במקום מצוה, וזהו עפ"י מה שנתכאר בלקו"ש חכ"ג פ' פנחס (ג) דמלוכת משה באה מצד נשיאותו בתורה יעו"ש בארוכה, ובהערות גליון קצ"ב ס"ד הובא קושיית המקנה בקידושין לב, ב, דאיך הי' משה עומד ומשמש לפנייהם כמבואר במכילתא פ' יתרו הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וכתבתי שם לתרץ עפ"י השיחה דכיון שכל מלכותו באה מצד התורה א"כ כיון דמצד התורה אמרינן דכבודו מחול, עד"ז מצד מלכותו עיי"ש בארוכה.

ודבר מעניין כתב בס' עיני כל חי להגר"ח פאלאג'י בסנהדרין שם, ד"מלך ביפיו תחזינה" בגימטריא "המלך מתגלח בכל יום".

(ב) שמעתי שואלים על קושיית כ"ק אדמו"ר שליט"א בהתנוועדות די"ג ניסן דבתחילה כתב אדה"ז דיום י"ג הוא יום פנוי, ואח"כ כתב לומר פ' בהעלותך שהוא כנגד שבט לוי, נמצא דאין זה פנוי, דלכאורה מהו הקושיא הלא בפועל ה"ז נעשה רק ע"י הקרבת הקרבנות, וזה הי' רק ב"ב יום, ורק משום יו"ט אין אומרים תחנון, אבל הקריאה ביום י"ג כנגד שבט לוי הו"ע אחר ואינו ענין של יו"ט, ומשום יום זה גופא הי' צריך לומר תחנון, אף שהוא כנגד שבט לוי.

אבל המעיין בס' של"ה (ריש מס' פסחים) יראה דביאר בארוכה דכל השבטים היו להם סודות מיוחדות, ובקריאת הפרשה הוא מעורר קדושת היום, וביום י"ג נלסן נ"ל לקרות פרשת כהעלותך כו' והוא נגד שבט לוי כו' "הרי שלשה עשר ימים כולם קדושים וסודם אחד כי הם י"ב שבטים וקדושת לוי כולל כל הקדרשות" ותשל"ה גופא כותב אח"כ דכיון דיצא רוב החודש (עד אחר יו"ט) בקדושה נוהגין קדושה בכל החודש יעו"ש, הרי לדעת השל"ה גופא איצ"ל תחנון ביום י"ג משום שבט לוי, ואיך הביא כ"ק אדה"ז דעת השל"ה וכותב שלא כדבריו דיום י"ג הוא יום פנוי.

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
- ר"מ בישיבה -

ז. בקשר להמדובר בהתוועדות פ' משפטים אודות גמ"ח לעשירים וראה בהערות וביאורים גליון כ"ב סי' י"א כג סי' ז'. מסר לנו הרב חיים שי' ליבערמאן בענין זה מאת הרב אונטערמאן ז"ל, ולתועלת הרבים מצאנו לנכון להדפיסו.

המערכת

(א) ...ונחוץ לבאר פרט אחד אשר לענ"ד לא נתפרש כל צרכו, והוא בחיוב הלואת כסף שיש מצות עשה על כך שנאמר אם כסף תלוה (כפי חז"ל שאם זה חובה ולא רשות). הגמרא בב"מ (ד' ע"א) מפרשת סדר הקדימה בזה כדתני ר' יוסף. עמי ונכרי - עמי קודם; עני ועשיר - עני קודם; ענייך ועניי עירך - ענייך קודמים; עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמים. ובמנחת חינוך (מצות ס"ו) תמה על הרמב"ם שהשמיט דיני קדימה אלה ולא ולא הזכירם כאן אלא בדיני צדקה. אולם יש תימה גדולה יותר על הרמב"ם, שאומר שם בריש פ"א ממלוה ולוה "מ"ע להלוות לעניי ישראל וכו'" ולא הזכיר שגם העשיר הוא בכלל המצוה אלא שלעני יש זכות קדימה. והן בכל המקומות בש"ס פשוט הוא כי כשאומרים שזה קודם לזה הכוונה היא ששניהם בכלל המצוה והאיך זה פוסק הרמב"ם כי המצוה היא רק להלוות לעניי ישראל בלבד?

והמעין בטור ובמחבר בחו"מ סי' צ"ז יראה כי הם הזכירו שיש מצוה להלוות לעשיר אבל מדבריהם ברור כי זוהי מצוה מסוג אחר, שהרי מקודם הביאו לשון הרמב"ם שהמצוה היא להלוות לעניי ישראל, אלא שהוסיפו אח"כ לאמר "ואפילו לעשיר מצוה להלוותו לפי שעה ולהתנותו אף בדברים ולייעץ לו עצה ההוגנת לו", עיי"ש. והלשון תמוה מפני שלא כללו עשיר ועני יחד לאמר מצוה להלוות לעני ולעשיר וכו' - אלא שעני קודם

לעשיר. וכן מה שהוסיפו לעשיר שמצוה להחנותו ולייעץ לו עצה הוגנת ולא הזכירו זה גבי עני קשה להבין, והמפרשים לא עמדו על כך.

(ב) ונראה לי ברור כי עצם המצוה להלוות כסף אינה אלא לעני ולבדד ולא לעשיר, כמו שנוכח להלן מקרא, אלא שבעשיר יש מצוה כללית של גמילות חסד הכולל עשיר ועני וכל מעשה שהוא לעזור להשני בכלל במצות גמילות חסד בין כגוף ובין בממון וגם הלוואה בכלל זה ולכן הוסיפו בטור ובשו"ע גבי עשיר שמצוה להחנותו בדברים ולייעץ לו עצה, להורות שגם הלוואתו מצוה מתורת גמ"ח כמו כל הטבה שהיא שאנו מחוייבים בה וזה מדויק מאוד בלשונם הנ"ל.

אולם הרמב"ם ז"ל לא הזכיר מצוות גמ"ח של הלוואה מפני שכבר כלל אותה בפ"א מהל' דיענות ולפיכך לה מקרא דוהלכת בדרכיו דדרשינן מה הוא מלביש ערומים אף אתה מלביש ערומים, מה הוא מנחם אבלים אף אתה וכן כל ענין חטבה לזולתנו.

ובאמת יש ראי' מפורשת שאין מצות הלוואה אלא לעני בלבד שהרי הכתוב אומר (דברים טו, ט) השמר לך פן יהי' דבר וגו'. קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיו האביון וגו'. ותמוה כי הכתוב מזכיר רק אחיו האביון הלא בשמיטה הכתוב מדבר וזה מיירי בהלוואה ולא בצדקה וא"כ גם כשימנע להלוות לעשיר מפני ששביעית משמטת ג"כ יעבור על מ"ע דאם כסף תלוה ולמה פרט דוק אחיו האביון אלא ודאי דהלוואת העשיר אינה מצוה בפני עצמה אלא בתורת גמ"ח והכתוב מיירי בדין הלוואה. וכן מסיים הרמב"ם הל' זו ואומר "והתורה הקפידה על מי שימנע מלהלוות לעני, שנאמר ורעה עינך באחיו האביון".

(ג) ומה שהגמרא מסדרת דיני קדימה כי עני קודם לעשיר הכוונה היא כי הלוואת עני היא מצוה מינחתת ולכן קודמת היא להלוואת עשיר שאינה אלא פרט מגמ"ח, כמו שפירשו שם עמי ונכרי עמי קודם, וקמ"ל אפילו להלוות לנכרי בריבית ולא משום דיש מ"ע להלוות לנכרי וזה נכון.

ויש נפק"מ לדינא בין אם נימא דיש ע"ז מ"ע מינחתת של הלוואה ובין אם זה נכלל בענין גמ"ח לכל אדם לענין שלא לשמה. דבצדקה מפורש כי אם אמר סלע זה לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור כי סוכ"ס נתמלאה בזה התכלית של מצות צדקה לעזור לעני וכן מפורש בתשובת הרדב"ז ח"ג ס' תתפ"ב דהיינו טעמא דאומר סלע זה לצדקה הרי זה צדיק גמור "דלא הקפידה תורה על הכוונה כשיש תקנת העניים" וזה מסתבר מאוד.

אולם לא כן בגמ"ח דילפינן לה מוחלכת בדרכיו - דשם התכלית היא שנשריש בנפשינו אהבת הזולת להטיב לו בכל אשר לאל ידינו, וכן גמ"ח היא בין לעניים ובין לעשירים (סוכה מ"ט) כי עלינו ללכת בדרכי המקום המשפיע טובה לכל "ומה הוא רחום אף אתה רחום וכו'" שזה כולל כל עניני חסידות שלימות הנפש מדות טובות שהאדם צריך להידבק בהם.

וכיון שכן אם יעשה טובה לבני אדם בכוונה שלא לשמה כמו זה שחושב כי אם אעשה טובה לפלוני ייטב אח"כ גם לי, הרי כל התכלית חסרה כאן, מפני שאינו הולך בדרכי המקום המטיב לבריאות ואינו מקבל מהם, ואין זה דומה לצדקה אשר התכלית היא לטובת המקבל.

(ד) וכן יש נפק"מ לאידך גיסא, דבצדקה אם נתברר אח"כ שהמקבל אינו עני ולא הי' רשאי לקבל צדקה הרי לא עשה שום מצוה אלא מחשבה טובה בלבד, אבל בגמ"ח אינו כן, כי אפילו אם נתברר שהמקבל טובתו לא הי' נזקק לה כלל ג"כ קעביר מצוה שכן השריש עי"ז בנפשו את מדת ההטבה ורגש החסד לעשות לחבירו כל מה שהוא מבקש ממנו, וזה פשוט.

היוצא מדברינו כי המלוה לעני מקיים המצוה של אם כסף תלוה אפילו כשחשב שלא לשמה, אבל כשנתברר שהלז אינו עני כלל אין כאן מצוה, כמו שביארנו. והמלוה לעשיר הרי זה גמ"ח ואם נתכוון לשם מצוה קיים בזה והלכת בדרכיו אעפ"י שנמצא לבסוף שהלה לא הי' זקוק לכסף, אבל כשכיוון לתועלת עצמית אין כאן מצוה כלל כאמור.

ובספר אהבת חסד בפ"י סעי' ב' בנתיב החסד מביא ראי' כי אם העשיר דחוק לכסף יש מ"ע להלוות לו, עיי"ש. אבל באמת לא רק בהלוואה אלא כן הדין גם בנוגע לצדקה ולכל מתנות עניים, שהרי מפורש במשנה פאה מ"ד, כי בעה"ב העובר ממקום למקום וצריך ליטול לקט שכחה ופאה יטול אלא דאיפלגי ר"א וחכמים אם מחוייב הוא בתשלומים כשיבוא לביתו דר"א סבר כשיבוא לביתו ישלם, ורבנן אמרו עני הי' באותה שעה, היינו שלקח כדין והרי הוא כעני שנתעשר אח"כ שאינו חייב בתשלומים על מתנת עניים שלקח קודם.

(ה) וגדולה מזו מצינו שלא רק היכא שאין לו עכשיו במקום זה ממה להתפרנס אלא אפ"ל אם יש לו נכסים הרבה ואינו מוצא למוכרם רק פחות ממחצה משוויין מותר לו ליקח לקט שכחה ופאה כמפורש בסוגי' דב"ק ד"ז, דמאכילין אותו עד פלגא, עיי"ש שני פירושים ברש"י ותוס'. הרי דיש לו כל זכות של עני לענין מתנות עניים כיון שאינו יכול עכשיו למכור נכסיו (ולא חייבוהו למכרן בפחות ממחצה משוויין).

ופשוט דגם במצות תלוואה הדין כן שאם זקוק הוא עכשיו כסף לפרנסתו אעפ"י שיש לו נכסים מ"מ מ"ע לחלוותו והריוה בכלל את העני עמך. אבל כשהעשיר רוצה ללוות כסף לפתוח עוד עסקים ויש לו ממה להתפרנס בלאו הכי לא מצינו שיחא מחויב להלוותו מתורת אם כסף תלווה, אלא ממצוה כללית של גמ"ח, שמקיפה כל סוגי הטבה לאחרים ובכללם גם להלוותו כאמור.

* * *

ח. בשיחת ש"פ החודש הביא כ"ק אדמו"ר שליט"א דברי הרמב"ם ריש הל' ממרים בענין שמצות דרבנן יש בהם גדר עשה ול"ת, והביא שאלת הרמב"ן וכו' דא"כ מה חילוק יש בין מצות דרבנן ומצות דאורייתא (לענין ספיקות וכו'), וכן הביא עוד שאלה למה קרא הרמב"ם להלכות אלו בשם הל' ממרים.

ולמעיר, דלפי דברי הצפע"נ על הרמב"ם בסוף מנין המצוות להרמב"ם מיושבת ב' שאלות אלה בבת אחת, דז"ל שם: "נראה לי דשיטת רבינו לא דאם עבר על דרבנן עבר על לאו רק דאם לא רצה לקבל עליו כלל התקנה... אז עבר וזה הנ"מ בין דאורייתא לדרבנן". (ועד"ז (באופן אחר) כתב המשך חכמה - הובא באנציק' ערך דברי סופרים ציון 104).

דלפי תירוץ זה של הרוגוצ'ובי על קושית הרמב"ן יובן גם מדוע קרא הרמב"ם להלכות אלו בשם הלכות ממרים, כי כל גדר זה שמצוות דרבנן יש להם התוקף דמ"ע ומל"ת הוא רק לגבי דין ממרים, שאינם רוצים לקבל התקנה מעיקרא. ועצ"ע. ובאתי להעיר.

הרב משה ישראלי

- ברוקלין נ.י. -

לזכותו ולזכות
בני משפחתו שיחיו

נרפס ע"י

א' מאג"ש שיחי'